

HAVLŮV GULÁŠ – CZYLI O NOWYCH NEOLOGIZMACH MOTYWOWANYCH NAZWISKAMI CZEKICH POLITYKÓW (NA MATERIALE CZESZCZYZNY 2.0.)

JOANNA KORBUT

**HAVLŮV GULÁŠ – THE NEW NEOLOGISMS MOTIVATED BY THE NAMES OF
CZECH POLITICIANS (BASED ON ČEŠTINA 2.0.)**

ABSTRACT *The present article is devoted to the newest neologisms collected and presented in Čeština 2.0, unusually crowdsourced online dictionary. The analysed lexems are motivated by surnames or nicknames of the Czech politician. The author draws attention to how the politician are perceived by internauts and to how it is reflected in language. Special attention is given to the structure and semantic of new words which are used by the Czech internauts. Research shows that most of the analysed neologism can be considered as a nonce word (occasionalism). They are created for a particular occasion (as a Čeština 2.0) and are not accepted into mainstream use. Only some of them will be used un everyday communication. This study also allows to understand how Czechs are involved in politics.*

KEY WORDS *neologism, politician, eponym, surname, hybrid, nonce word, blending.*

CONTACT *Instytut Filologii Słowiańskiej – Uniwersytet Jagielloński;
joanna.korbut@uj.edu.pl*

W każdym niemal kraju politycy budzą silne emocje. Pozornie odlegli, oglądani w telewizji, cytowani w prasie, w praktyce odgrywają znaczącą rolę w życiu nas wszystkich. Jak podkreśla Beata Czechowska-Derkacz (Czechowska-Derkacz 2012: 7), „polityka, a współcześnie jej medialne odbicie, ma ogromny, choć nie zawsze uświadamiany wpływ na wszystkie sfery naszego życia. Żyjemy w świecie wizerunków – nietrwałych, budowanych w mediach na potrzeby chwili, ale także etykiet, poprzez które postrzegana jest rzeczywistość”.

Te wizerunki, etykiety znajdują odbicie w języku codziennym. Nie sposób nie zgodzić się z Karoliną Galewską (Galewska 2021: 101), która zauważa, że „od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia możemy z kolei obserwować znaczny przyrost neologizmów utworzonych na bazie propriów w dyskursie politycznym i medialnym. Na okres transformacji ustrojowej przypadają początki nieustannie rosnącej popularności kreacji odnazewniczych, które stają się częścią języka potocznego lub funkcjonują jako doraźne, tekstowe neologizmy, służące komentowaniu i ocenie bieżących wydarzeń”.

Nazwiska polityków przenikają do języka w dużym stopniu dzięki staraniom ich samych, bowiem politycy na ogół dokładają wszelkich starań, by zapisać się w ludzkiej wyobraźni. Chcą, by wyborcy zapamiętali ich jako politycznych zwycięzców, sprawnych menadżerów, kreatorów wzorców kulturowych, chcą być rozpoznawalni, wyróżniać się z tłumu. Wiedzą, jak grać na emocjach, jak stworzyć atrakcyjne dla opinii publicznej przekazy, jak przyciągnąć uwagę. Niestety, jak pokazują badania, wśród czeskich internautów budzą konotacje zazwyczaj dalekie od pożądanых. Niechęć i nieufność do czeskiego środowiska politycznego ma charakter wszechobecny a czescy politycy na ogół postrzegani są przez pryzmat tego, czego nie zrobili lub co zrobili źle.

Temat neologizmów motywowanych nazwiskami polityków jest dość często poruszany w literaturze naukowej (i nie tylko). Zajmowały się nim dotychczas m.in. Eva Jandová (*Neologismy tvořené z příjmení politiků*, 2012), Zuzana Děngeová (w pracach dyplomowych *Nová pojmenování motivovaná vlastními jmény domácích politiků*, 2009, *Nové lexikální jevy v politické publicistice* 2011 oraz w artykułach publikowanych na łamach czasopism *Bohemistyka* oraz *Naše řeč*), Tereza Kubíčková w swojej pracy magisterskiej *Výrazy motivované jmény představitelů současné politické scény (od roku 2011) – formální a funkční analýza* czy Aneta Veselá w pracy dyplomowej *Čeština 2.0 a Hacknutá čeština: neortodoxní slovník dnešní mateřštiny – jazyková analýza vybraných neologismů* (2020). Tematykę tę poruszała również Olga Martinová (*Problematika neologismů v současné spisovné češtině*, 1983) oraz autorzy publikacji *Neologismy v dnešní češtině* (2005). W sposób szczegółowy autorki ww. prac opisywały wyekscerpowane z czeskiej prasy jednostki leksykalne, analizowały ich motywację, budowę słowotwórczą, znaczenie, konfrontowały je ze źródłami leksykograficznymi oraz przytaczały przykłady użycia.

W niniejszej pracy punktem analizy są neologizmy zawarte w internetowym słowniku *Čeština 2.0*,¹ który powstał kilkanaście lat temu (w roku 2009) z inicjatywy Martina Kavky

1 *Čeština 2.0 – Słownik, který tvoříte vy* (cestina20.cz). Samo pojęcie *słownik* przez niektórych badaczy uważane jest w tym przypadku za nieuprawnione, a to z czym mamy do czynienia w przypadku omawianego projektu słownikiem z pewnością nie jest. W niniejszej pracy dla uproszczenia przekazu autorka przyjęła termin *słownik*, zdając sobie w pełni sprawę z kontrowersji użycia tego pojęcia w przypadku *Čestiny 2.0*. Wszystkie zaprezentowane w niniejszej pracy przykłady, wraz z definicjami znaczeń, zostały zaczerpnięte ze strony www.cestina20.cz

i tworzony jest przez szeroką społeczność internetową. Ten niekonwencjonalny zbiór leksyko-graficzny liczy sobie ponad 24 tysiące haseł² i jest wciąż poszerzany o nowe jednostki. Hasło słownikowe ma prostą i typową dla tego rodzaju publikacji budowę. Pojawia się tu definicja znaczenia, niekiedy przykład użycia,³ autor (jego imię/nazwisko/nick) oraz data umieszczenia hasła na stronie www. W tworzeniu tego zbioru leksykograficznego aktywny udział może wziąć każdy internauta, wymyślając nowe słowo bądź przytaczając słowo gdzieś zasłyszane i umieszczając je na internetowej stronie projektu (internauta może być więc autorem neologizmu lub/i „tylko” jego użytkownikiem).

Większość z nich to tzw. **okazjonalizmy**, ich żywotność jest ograniczona do czasu oddziaływania danego zjawiska lub kadencji danego polityka, a ich znaczenie często niełatwe jest do zinterpretowania w oderwaniu od kontekstu sytuacyjnego.⁴ Mają niewielkie szanse, by uzyskać stałe miejsce w zasobie leksykalnym współczesnej czeszczyzny. Ponieważ są to na ogół jednostki „nowe i świeże”, nieuniwersalne i ukute na ogół na potrzeby danego projektu, nie są oczywiście odnotowane w słownikach. W języku ogólnym, prasie, internecie znajdziemy przykłady użycia nielicznych z nich (o czym mowa będzie w dalszej części pracy). Mimo to, ponieważ reprezentują dość produktywną i popularną metodę wzbogacania zasobu leksykalnego, warto przyjrzeć im się nieco dokładniej, są bowiem bogatym źródłem informacji dotyczących najnowszych tendencji językowych, co podkreśla w jednej ze swoich prac Markéta Ziková (Ziková 2001: 81):

„Analýza nově vytvořených pojmenovacích jednotek nám poskytuje informace o pohybech, které nastávají uvnitř slovtvorné struktury jazyka. Sledujeme-li, jakým způsobem jsou tyto lexikální jednotky utvářeny, zjišťujeme, do jaké míry jsou při jejich tvorbě využívány stávající slovtvorné modely a soubory v jazyce již ustálených slovtvorných prostředků, a naopak jaké nové strukturní slovtvorné typy se v jazyce teprve ustalují.”

Interpretacja neologizmów na wielu płaszczyznach (strukturalnej, semantycznej) bywa niekiedy bardzo trudna. Sam zakres zjawiska jest dość szeroki i obejmuje zarówno „jednostki wyrazowe ustabilizowane w normie leksykalnej, także jednostki ustabilizowane tylko częściowo oraz nieustabilizowane w normie leksykalnej formacje, które w opracowaniach językoznawczych określane są bliskoznacznymi terminami: formacja potencjalna, indywidualizm, neologizm absolutny, neologizm analogiczny, neologizm systemowy, neologizm pozasystemowy, okazjonalizm” (Sokólska 2011: 309–310). Potwierdza to analiza specyficznego zbioru leksykalnego, jakim jest Czeszczyzna 2.0. Niestandardowe łączenie środków językowych, niebanalne modyfikacje graficzne, będące wynikiem nieskrępowanej wyobraźni czeskich internautów, przy jednoczesnym braku przykładów użycia w przypadku niektórych haseł⁵ powodują, że analiza zgromadzonego materiału jest niełatwym zadaniem.

2 Ilość haseł na dzień 06.03.2022 = 24 060.

3 Niestety nie pojawia się informacja o źródle podanego cytatu – czy został on zaczerpnięty z prasy, z literatury, z tzw. języka mówionego, czy może po prostu autor hasła wymyślił go na potrzeby analizowanego słownika. To w istotny sposób utrudnia analizę i powoduje, że przytaczane przykłady użycia nie są w pełni wiarygodnym materiałem porównawczym, z czego autorka niniejszej pracy zdaje sobie sprawę.

4 Potwierdzają to również obserwacje ww. autorek, zob. m.in. Z. Děngeová (2009), E. Jandová (2012).

5 Dotyczy przykładów użycia (cytatów) zamieszczanych przez internautów na stronie www.cestina20.cz.

Bardzo istotne są informacje na temat znaczenia, pojawiające się pod hasłem zamieszczonym na stronie Čestina 2.0. Informacje te są o tyle cenne, że budowa słowotwórcza niektórych derywatów jest niekiedy nad wyraz skomplikowana, motywacja wydaje się dość niezwykła, a relacja semantyczna między wyrazem podstawowym a pochodnym czasami nie do końca czytelna. Jak konstatuje Małgorzata Dawidziak-Kładoczna (Dawidziak-Kładoczna 2020: 144), „wyjaśnianie znaczeń okazjonalnie tworzonych derywatów jest zjawiskiem dość powszechnym. Osoby posługujące się omawianymi [...] derywatami tworzą specyficzne definicje, które można nazwać retorycznymi”. Definicje takie nie przekazują pełnej informacji o danym eponimie, „nie odwołują się do zestawu cech koniecznych i wystarczających. Eksponują jeden lub co najwyżej kilka aspektów opisywanej jednostki, a nie jej znaczenie całościowe” (Sobczak 2014: 44). Definicje te nastawione są na odbiorcę i na jego sposób postrzegania świata, dlatego też wyeksponowane są w nich cechy znaczenia, które wydają się autorowi szczególnie ważne. Zatem obiektywne ujmowanie rzeczywistości pozajęzykowej zostaje zastąpione subiektywnym sposobem widzenia świata. Definicje prezentowane w analizowanym słowniku są więc nie tylko opisem znaczenia danego neologizmu, ale również (a niekiedy przede wszystkim) odbiciem sposobu myślenia o świecie i człowieku, np.

Babišovo kyvadlo

„politika, kterou charakterizují extrémní názorové výchyly v extrémně důležitých záležitostech, perioda výkvyu: max. 24 hodin, výchylna: 180 stupňů”.

Zemandov

„TV Barrandov; podle servilního přístupu vedení televize vůči prezidentu Zemanovi”.

Do interpretacji niektórych derywatów niezbędny jest tzw. klucz i znajomość realiów życia politycznego w Czechach, jest potwierdzeniem obserwacji poczynionych przez Sebastiana Przybyszewskiego (Przybyszewski 2009: 179): „by zrozumieć wypowiedź, nie wystarcza samo przypisanie słowom sensów, trzeba jeszcze przypisać im odpowiednią referencję, a więc określić kontekst, do którego się one odnoszą”. Dopiero na tle szerokiego kontekstu możliwe jest zrozumienie i właściwa analiza badanego wyrazu lub wyrażenia. Co więcej, im bardziej nietypowa jednostka (i jej struktura leksykalno-słowotwórcza), tym większa wydaje się rola kontekstu. Prezentowane w słowniku Čestina 2.0. neologizmy (nie tylko te dotyczące badanego w niniejszej pracy zakresu tematycznego) nierzadko zaskakują (i to dość mocno) swoją oryginalnością i zmuszają czytelnika do dużego wysiłku intelektualnego oraz bardzo wnikliwej analizy, opartej zarówno na wiedzy z zakresu języka czeskiego, jak i na znajomości szerokiego kontekstu kulturowego.

Badane w niniejszej pracy jednostki leksykalne reprezentują bogaty przekrój struktur słowotwórczych, technik derywacyjnych oraz części mowy współczesnej czeszczyzny. Potwierdza to obserwację, że tworzenie neologizmów odantroponimicznych jest wśród internautów tworzących badany zbiór leksykograficzny jednym z ulubionych i najczęściej stosowanych środków ekspresji leksykalnej. Popularność i przydatność tego sposobu wzbogacania czeskiej leksyki udowadnia w jednej ze swoich prac Z. Děngeová (Děngeová 2011: 267), podkreślając, że „depropriální tvoření nových slov, motivovaných vlastními jmény českých politiků, je v českém jazyce produktivní a častý slovtvorný proces. Jména takto vzniklá mají však krátkou působnost, která je většinou omezena na dobu, po níž se uplatňuje politikův vliv (v nejširším slova smyslu)”.

Szczególną, choć zazwyczaj krótkotrwałą, popularnością cieszą się apetywy w inwektywach politycznych, co potwierdza czeski materiał językowy. Można powiedzieć, że im bardziej wpływowy polityk, im większa jest jego rola w życiu społecznym, ewentualnie im bardziej kontrowersyjne są prezentowane przez niego poglądy lub zachowanie, tym większy budzi on odzew internautów. Można nawet mówić o całych paradygmatach słowotwórczych dla wybranych nazwisk.⁶ Oczywiście derywat odnosić się może zarówno do ogółu poglądów i systemu rządów danego polityka, jak i jego poglądów, zachowań prezentowanych tylko w określonej – a więc jednostkowej – sytuacji.

Politykami, którzy wśród czeskich internautów budzą szczególne, bardzo intensywne i zazwyczaj negatywne, emocje i którzy są „inspiratorami” największej ilości jednostek leksykalnych są:⁷

Andrej Babiš – czeski przedsiębiorca i polityk narodowości słowackiej, w latach 2014–2017 wicepremier i minister finansów, w latach 2017–2021 premier Czech;

Václav Klaus – polityk, ekonomista i nauczyciel akademicki. Deputowany, minister i wicepremier w rządzie Czechosłowacji, przewodniczący Forum Obywatelskiego (OF), założyciel i lider Obywatelskiej Partii Demokratycznej (ODS), w latach 1992–1998 premier Czech, od 1998 do 2002 przewodniczący Izby Poselskiej, w latach 2003–2013 prezydent Republiki Czeskiej;

Miloš Zeman – w latach 1993–2001 przewodniczący Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej (ČSSD), od 1996 do 1998 przewodniczący Izby Poselskiej, w latach 1998–2002 premier Czech, od 2013 do chwili obecnej prezydent Republiki Czeskiej;

Roman Prymula – czeski epidemiolog, polityk, nauczyciel akademicki, były wiceminister (2017–2020) i minister zdrowia (IX–X 2020);

Václav Havel – czeski polityk, dramaturg, pisarz, działacz antykomunistyczny. Działający i ostatni prezydent Czechosłowacji (1989–1992) oraz pierwszy prezydent Czech (1993–2003);

Tomio Okamura – czesko-japoński przedsiębiorca, polityk i działacz społeczny, senator i członek Izby Poselskiej;

Jiří Drahoš – naukowiec (chemik), nauczyciel akademicki, w latach 2009–2017 prezes Akademii Nauk Republiki Czeskiej (AV ČR), kandydat w wyborach prezydenckich, senator;

Miroslav Kalousek – polityk, były minister finansów (2007–2009, 2010–2013), przewodniczący KDU-ČSL i TOP 09, wieloletni deputowany.

Przeglądając się zawartym w Czeszczyźnie 2.0. neologizmom można wysnuć wniosek, że wymienieni politycy w oczach internautów uosabiają najbardziej powszechne ludzkie przywary: alkoholizm, partyjniactwo, biurokratyzację, skłonność do łamania prawa, obłudę, częste

6 W badanym materiale największą grupę stanowią wyrażenia pochodne od nazwiska lub imienia Andreja Babiša, na drugim miejscu plasują się neologizmy, których motywatorami są Václav Klaus i Miloš Zeman.

7 W niniejszym wykazie zaprezentowano polityków, którzy są dla internautów najczęstszym źródłem leksykalnych inspiracji i od nazwisk których utworzono co najmniej kilka neologizmów. Pominięte zostały nazwiska osób, od których utworzone zostały pojedyncze neologizmy.

mijanie się z prawdą. Niektórzy z nich, np. Andrej Babiš, Václav Klaus czy Miloš Zeman na tyle wyróżniają się spośród całej klasy politycznej, iż zostali uznani za przykłady reprezentujące całe klasy podobnych „obiektów”.

Wspomniani powyżej politycy budzą wśród czeskich internautów szczególnie intensywne i w zdecydowanej większości przypadków negatywne konotacje. Nie dziwi więc fakt, że w badanym zbiorze stosunkowo niedużo jest neologizmów nominatywnych (np. *havletišťe*, *havlák* – oba oznaczają praskie lotnisko im. V. Havla), zdecydowanie więcej jest neologizmów ekspresywnych, których najważniejszą funkcją nie jest nazywanie nowych elementów rzeczywistości pozajęzykowej, ale przede wszystkim wyrażanie osobistego stosunku „nadawcy tekstu do obiektów już istniejących oraz sprowokowania odbiorcy do przewartościowania określonych znaczeń, a w konsekwencji reinterpretację wykreowanej przez nadawcę wizji świata” (Sokólska 2011: 317). Jedyną osobą, która wywołuje zarówno pozytywne (ewentualnie neutralne) jak i negatywne skojarzenia, jest nieżyjący już prezydent Václav Havel.

Mechanizmy tworzenia neologizmów utworzonych od nazwisk polityków są bardzo produktywne i dotyczą różnych kategorii słowotwórczych. Zazwyczaj nowe jednostki leksykalne derywowane są przez internautów od nazwisk polityków (*babišátko*, *blokamura*, *drahošovky*, *klausoid*, *havlobot*, *Zemandov*), dużo rzadziej od imion (*Václavák*, *andrejka*, *milošbox*, *zamiloštit*, *milošť*) czy przezwisk (*pitomiovec*, *pitomiovina*, *burešovina*).⁸ Niekiedy neologizmy tworzone są nie od nazwiska czy imienia, ale od zjawiska bądź terminu kojarzonego bezpośrednio z daną postacią. Tak jest w przypadku Andreja Babiša, który przez opinię publiczną utożsamiany jest często z różnego rodzaju nieprawidłowościami i skandalami. Najślynniejszym z nich była tzw. afera *Čapí hnízdo* (pol. dosł. bocianie gniazdo), która swą nazwę wzięła od nazwy należącego do byłego premiera ośrodka turystyczno-konferencyjnego (*Čapí hnízdo*). Ze wspomnianym ośrodkiem wiązał się skandal dotyczący rzekomego wyludzenia środków unijnych. Określenie *čapí hnízdo* zyskało wśród Czechów dość dużą popularność i zaczęto tworzyć od niego różnego rodzaju neologizmy i związki frazeologiczne. Najpopularniejsze z nich to:⁹ *Al Čapone*¹⁰, *Čapák*, *čapokalypsa*, *čaparátník*, *čapaláš*, *načapat se*.

W analizowanym zbiorze najczęściej mamy do czynienia z **neologizmami rzeczownikowymi** (oznaczającymi np. zwolenników danego polityka), dużo rzadziej z czasownikami czy przymiotnikami (w zdecydowanej większości przypadków – przymiotnikami dzierżawczymi, będącymi częścią frazeologizmu o charakterze apelatywnym). Derywacja rzeczownikowa jest w przeważającym stopniu derywacją przyrostkową (*babišátko*, *drahošovky*, *zemanovec*, *prymulák*, *havlovka*, *klausovita*), rzadziej przedrostkową (np. *blokamura*, *kebabiš*, *mimozeman*) lub mieszaną (*deprymulace*, *deprymulovaný*, *zababišit*).

Najbardziej produktywną kategorią rzeczownikową w analizowanym zbiorze są określenia opisujące zwolenników, sympatyków (zarówno kobiety, jak i mężczyzn) danego polityka, np. *babišmen*, *babišovec*, *babišovka*, *babiška*, *pitomiovec*, *svědci Pitomiovi*, *zemaňa*, *zemanbába*, *ze-*

8 *Pitomio* – przezwisko Tomia Okamury (*Pinokio* + *Tomio*), *pitomiovec* – por. *Pitomio* + *pitomec* „głupek”. *Bureš* – to pseudonim Andreja Babiša widniejący rzekomo w aktach czeskich tajnych służb (StB = Státní Bezpečnost, odpowiednik polskiej Służby Bezpieczeństwa)

9 Zacytowane przykłady pochodzą ze słownika Cestina 2.0., ale niektóre z nich możemy znaleźć w czeskim internecie, czeskiej prasie, w codziennych rozmowach a niektóre z nich nawet w telewizji.

10 Por. *Al Capone* – legendarny amerykański gangster włoskiego pochodzenia.

mandrtálec, zemaniak, zemanovec, mimozeman, prymulovka, havelbába, havlista, havlobot, havlojed, havloid, havlovka, havloprd/havloprdka. Warto podkreślić, że zazwyczaj są to nazwy o nacechowaniu ekspresywnym, w wielu przypadkach przezwiskowym, określające osoby, które popierają danego polityka w sposób (w odczuciu internautów) fanatyczny, bezkrytyczny, często nieuzasadniony¹¹. Przy opisach znaczeń internauci podkreślają często – oprócz ww. fanatyzmu w politycznych sympatiach – wiek zwolenników danego polityka (np. *babiška* – cyt. *stará žena podporující Andreje Babiše*). Jednym z najbardziej ekspresywnych i pejoratywnych derywatów opisujących grupę zwolenników Václava Klause jest określenie *Klaus-Klaus-Klan* (też w wersji *ku-klaus-klan*), w wyraźny sposób nawiązujące do nazwy jednej z najbardziej znanych amerykańskich organizacji o charakterze rasistowskim.

Niekiedy analizowane nazwy odnoszą się zarówno do zwolenników danego polityka, jak i osób będących członkami tworzonych przez niego partii, ugrupowań, np. *pitomiovec, babišovvec*.¹² Zdarza się również, że neologizm posiada kilka znaczeń, np. *babišovka* – 1. „rodzaj dokumentu niezbędnego do wprowadzenia EET (*Elektronická evidence tržeb* – pol. *Elektroniczna ewidencja utargów*), 2. „rzepak”¹³, 3. „zatwardziała zwolenniczka Andreja Babiša” czy *zemanovka* – 1. „zatwardziała zwolenniczka Miloša Zemana”, 2. „rodzaj alkoholu”. Jak widać, na ogół mamy tu do czynienia z derywacją przyrostkową. Neologizmy te tworzone są najczęściej za pomocą sufiksów: *-ovec*, (*babišovvec*¹⁴, *zemanovec, klausovec*), *-ovka*, (*babisovka, havlovka, klausovka, prymulovka*) lub *-ista* (*havlista*).

Niekiedy derywaty odnoszą się do samych polityków, są ich przezwiskami, często dość niewybrednymi, np. *Pitomio* „Tomio Okamura” – wymyślone przez redakcję czasopisma *Reflex*, będące prawdopodobnie efektem tzw. *blendingu*, czyli połączenia fragmentów dwóch słów (nazw własnych) *Pinokio* oraz *Tomio*,¹⁵ *miloževič* „Miloš Zeman” – podkreślające prorosyjską orientację tego polityka, *Mštiloš* „jw.” – odnoszące się do rzekomo mściwego charakteru prezydenta.

Stosunkowo często wykorzystywanym sufiksem jest *-ovina*, używany do tworzenia nazw odnoszących się do typowych (i zazwyczaj negatywnie ocenianych) działań, czynów popełnianych przez danego polityka lub charakterystycznego dla niego sposobu myślenia (por. O. Martincová 2003, Z. Dengeová 2009). W badanym zbiorze pojawia się on m.in. w następujących przykładach: *pitomiovina* „głupota, brednia” (odnoszące się do niekonwencjonalnych pomysłów i poglądów Tomia Okamury), *zemanovina* „kac” (nawiązanie do powszechnie znanej i szeroko komentowanej skłonności prezydenta Miloša Zemana do alkoholu), *prymulovina* „wciąż zmieniające się i chaotyczne rozporządzenia władz w czasie pandemii” (od nazwiska Romana Prymulii,

11 Zauważyć należy, ta krytyczna ocena jest często przeniesieniem negatywnej oceny samego polityka, zgodnie ze schematem: polityk jest postrzegany negatywnie, więc jego zwolennik jest oceniany w dokładnie ten sam sposób.

12 W kilku wypadkach neologizmy zostały utworzone nie od nazwiska polityka, ale od nazwy z nim kojarzonej, np. *Čapaláš, čaparátník* „członkowie partii ANO” – od nazwy *Čapí hnízdo*, kojarzonej z Andrejem Babišem.

13 *Rzepak* (czes. *řepka olejka*) – roślina hodowana jako komponent do produkcji paliw samochodowych. Produkcja (w odczuciu opinii publicznej – nieekonomiczna i nieekologiczna) ta ma być rzekomo wynikiem „lobbowania” Andreja Babiša i jego otoczenia polityczno-biznesowego.

14 Ten neologizm oznacza nie tylko zwolennika premiera Babiša i jego partii (partia ANO), ale również członka tego ugrupowania politycznego.

15 por. też czes. *pitomý* „głupi”, *pitomec* „głupek”.

byłego ministra zdrowia), *rathovina*¹⁶ ‚akcje, działania wymyślone lub/i przeprowadzone przez Davida Ratha (ministra i samorządowca)’, *babišovina* ‚niepotrzebna rzecz, zbytecznie działanie’ – przen. ‚przyna, haczyk’, *burešovina* ‚niewygodna propozycja, oszustwo’ (od pseudonimu Andreja Babiša w StB).

Szeroko reprezentowaną kategorią są nazwy ideologii, zbioru poglądów, ruchów społecznych. Do ich tworzenia wykorzystywany jest najczęściej należący do erudycyjnej warstwy leksykalnej przyrostek *-ismus*. W analizowanym materiale leksykalnym pojawia się m.in. w neologizmach: *klausismus*, oznaczającym ‚rzeczy, zjawiska krytykowane przez Václava Klauša’, *babišismus* ‚polityka reprezentowana przez ruch ANO, oparta na populizmie Andreja Babiša’, *antibabišismus* ‚styl uprawiania polityki oparty na poglądach przeciwnych do poglądów A. Babiša’ czy *okamurismus* ‚banalna prawda’. Są to wyrazy, które weszły do zasobu czeszczyzny potocznej, co potwierdzają liczne przykłady użycia, np. *Česko sežral zemanismus a babišismus. Totální antibabišismus nese plody, štěpí hlavně opoziční strany. Lidé babišismus nechťejí, babišismus nechťejí, říká Kalousek. Jakýkoli okamurismus s lidskou tváří by zrušil to, z čeho tato strana žije. Českem dnes obchází strašidlo klausismu.*¹⁷ Warto podkreślić, że sufiks ten jest bardzo produktywny w przypadku jednostek utworzonych od innych niż nazwiska polityków podstaw słowotwórczych, np. *věkismus*, *vakcínismus*, *patmatismus*, *audismus*, *černobilismus*, *jáovozismus*, *čaulidismus*.

Wizerunek polityka to rzecz niezmiernie ważna we współczesnym świecie. Nierzadko politycy korzystają z usług specjalistów ds. wizerunku (zwanym niekiedy komunikatorami), mających przekształcić, czy raczej dopasować ich image do tego pożądanego w danej sytuacji polityczno-społecznej. Nierzadko decyduje on o wyborczym zwycięstwie lub porażce. Wyborcy zwracają bowiem uwagę nie tylko na to, jak dany polityk się zachowuje, co mówi, ale również na to, w jaki sposób się ubiera (w tym na przykład na charakterystyczne dla niego elementy garderoby). Czescy internauci nie są tu wyjątkiem, przyglądają się politykom niczym towarom na półkach sklepowych. Mimo to neologizmów odnoszących się do wyglądu zewnętrznego (ubioru) polityków w analizowanym słowniku nie jest dużo. Najbardziej charakterystyczne są dwa przykłady: *drahošovky*¹⁸ ‚okulary bez dioptrii’ – czyli tzw. zerówki, noszone tylko jako modny dodatek do odzieży oraz neologizm *na klause* ‚o człowieku ubranym w bardzo ciasne spodnie’.¹⁹ O wiele więcej zainteresowania budzi wśród internautów powszechnie znana skłonność prezydenta Zemana do alkoholu, stąd w Czeszczyźnie 2.o. takie przykłady jak *zemanovská viróza*, *vinóza* ‚stan zamroczenia alkoholowego’ czy przytaczana już *zemanovina*.²⁰

16 David Rath – czeski polityk, lekarz, w latach 2005–2006 – minister zdrowia Czech, 2008–2012 – hejtman (odpowiednik marszałka województwa) kraju środkowoczeskiego, w roku 2019 skazany pełnomocnym wyrokiem za korupcję.

17 Cytowane w niniejszej pracy przykłady użycia zaczerpnięte zostały z internetu, mediów i języka potocznego.

18 W jednej z rozmów, Jiří Drahoš, ówczesny kandydat na prezydenta RCz przyznał, że ma dobry wzrok i nosi „falszywe okulary” a nosi je dlatego, ponieważ bez okularów ludzie na ulicy go nie poznają.

19 Podczas przyjęcia na turnieju tenisowym w Pradze były prezydent był ubrany w takie właśnie „przyciasne” spodnie. Wywołało to duże poruszenie opinii publicznej, ponieważ dotąd Václav Klaus znany był z wręcz nienagannego sposobu ubierania się.

20 W 2013 roku prezydent Zeman pojawił się w stanie nietrzeźwym na uroczystości otwarcia wystawy czeskich klejnotów koronnych. Fakt ten był szeroko komentowany w Czechach i spowodował lawinowy wręcz wzrost różnego rodzaju określeń odnoszących się do tego wydarzenia.

Jedną z najbardziej charakterystycznych postaci czeskiej sceny politycznej jest z pewnością **Tomio Okamura**. Polityk i przedsiębiorca o czesko-japońsko-koreańskich korzeniach jest bardzo aktywnym uczestnikiem życia publicznego w Czechach, co nie pozostaje niezauważone przez internautów. W swoich niekonwencjonalnych neologizmach wykorzystują oni zwłaszcza jego egzotyczne pochodzenie, nierzadko odwołując się do elementów języka i kultury japońskiej, jak np. w wyrazach *blokamura* ‚blokowanie sieci społecznościowych’ oraz *blokkake* ‚masowe blokowanie sieci społecznościowych przez zwolenników i współpracowników Tomia Okamury’ – wyraźnie widać tu analogię do japońskiego *bukkake* ‚rodzaj grupowej praktyki seksualnej’. Wykorzystują również podobieństwo brzmieniowe nazwiska *Okamura* i niektórych czeskich leksemów, np. *okamura* ‚człowiek, który żyje w permanentnym strachu przed imigrantami i UE’ – por. czes. *můra* ‚ćma, koszmar’, *noční můra* ‚koszmar senny’.

Oprócz wyżej wymienionych kategorii słowotwórczych, w analizowanym zbiorze wyodrębnić można jeszcze grupy wyrazów oznaczające np.:

- / nazwy miejsc: przytaczane już *Havlák*, *havletišťe*, lotnisko im. V. Havla, *Václavák* ‚miejsce przepelnione turystami’, *milošovka* ‚wzniesienie w Pradze, na którym znajdują się Hradczany, siedziba prezydenta’;²¹
- / nazwy czynności, procesów oraz ich efektów, tworzone za pomocą grecko-łacińskiego sufiksu *-izace*, np.: *prymulizace* ‚zarażenie społeczeństwa wirusem, w celu złagodzenia obostrzeń dot. kwarantanny’, *deprymulizace* ‚odwołanie Romana Prymulii ze stanowiska ministra zdrowia’. Podkreślić należy, że nie mamy tu do czynienia z oczywistą – na pozór – prefiksacją połączoną z modyfikacją znaczenia. Oba wymienione przykłady mają całkowicie odmienne znaczenie, łączy je jedynie wspólna podstawa słowotwórcza w postaci nazwiska;
- / nazwy przedmiotów, rzeczy, dokumentów związanych z danym politykiem, odnoszących się do niego czy z nim kojarzonych to m.in.: *babišenka* ‚rachunek, kwit wydawany przez elektroniczny system ewidencji sprzedaży’, *tuzeman* ‚rodzaj bardzo silnego alkoholu’ (por. czes. *tuzemák* = *tuzemský rum*), *prymulátka* ‚maseczka’ (w znaczeniu ‚antywirusowa, antycovidowa’);
- / nazwy podatków: np. *babišovné/babišné*;
- / nazwy odnoszące się do efektów politycznej działalności danej osoby: np. *milošt* ‚akt ułaskawienia podpisany przez prezydenta Miloša Zemana’, *andrejka* ‚rodzaj biletu ulgowego dla studentów i emerytów’ (jego pomysłodawcą był Andrej Babiš).

Niektóre substantiwa trudno jednoznacznie przyporządkować do określonych kategorii tematycznych, np. *babiškunda* ‚była wysoko postawiona managerka holdingu, która obecnie kieruje ministerstwem, województwem, miastem’ (kontaminacja nazwiska *Babiš* i rzeczownika *kunda* – pol. wulg. *cipa*, też pogardliwie o kobiecie).

Charakterystycznym dla najnowszej czeszczyzny (zwłaszcza nieliterackiej) mechanizmem słowotwórczym jest też tworzenie **kontaminacji o charakterze hybrydalnym**. Opis tych jednostek nie jest prosty, ponieważ ich budowa słowotwórcza jest często nad wyraz skomplikowana, a wyodrębnienie w nim elementów składowych nie jest łatwe (J. Obara 1986,

21 Por. *Milešovka*, najwyższy szczyt Czeskiego Średniogórza.

O. Martincová 1983). Zazwyczaj mianem *hybryda* określa się wyraz (zarówno złożony, jak i prosty) o mieszanym, rodzimo-obcym, składzie morfemowym. Używanie obcych elementów leksykalnych i słowotwórczych jest we współczesnym języku dość popularne, stanowi swoistą modę językową, która ma za zadanie urozmaicić przekazywane treści i przyciągnąć (czasem za wszelką cenę) uwagę odbiorcy. Taki sposób łączenia kilku elementów (jednostek) leksykalnych z pewnością przyczynia się do znacznego zwiększenia ekspresywności powstałego wyrazu. Temat fleksyjny nazwiska, ewentualnie temat zdeintegrowany, łączony jest z obcym elementem słowotwórczym, np. *babišmen* (*Babiš* + ang. *men*), *babišment* ‚sposób zarządzania państwem niczym korporacją (*Babiš* + ang. cząstka *-ment*²²), *babišologie* ‚nauka zajmująca się badaniem działalności politycznej Andreja Babiša’ (*Babiš* + łac. *-logie*), *milošbox* ‚rodzaj szklanej witryny, za którą znajdował się zakażony covidem Miloš Zeman’ (*Miloš* + ang. *box*)²³. Niektóre komponenty są produktywne i za ich pomocą możemy tworzyć całe zbiory nowych jednostek leksykalnych, spora część z nich ma jednak charakter okazjonalny i jednostkowy. Na wzór rzeczownika *humanoid*, tworzone są przez internautów nazwy *havloid*, *zemanoid*, *klausoid* (wszystkie oznaczają zwolenników wybranych polityków). W pojedynczych przykładach (*babišbox*, *babišmen*, *prymuland*) obcy element może w języku-dawcy funkcjonować jako samodzielny wyraz (ang. *box*, *man*, *land*). W przypadku wyrazów złożonych mamy tu do czynienia z beinterfiksowym połączeniem składników, chociaż zdarzają się też połączenia za pomocą interfiksów *-o-* (*klausofobie*, *babišologie*).

Ciekawymi formacjami powstałymi w wyniku tzw. *blendingu*²⁴ (czyli połączenia – dosł. mieszania – słów) wydają się złożenia *zemandrtálec* (*Zeman* + *neandertálec* ‚wymarły gatunek ludzi archaicznych’) oraz *zemandropitekus* (*Zeman* + *Australopitékus* ‚prymitywna małpa człekokształtna, istota człowiekowata’), oznaczające osoby popierające Miloša Zemana. W obu tych neologizmach internauci zwracają uwagę na niski poziom intelektualny oraz agresję zwolenników Zemana, w sposób wyraźny podkreślając związek znaczenia słowotwórczego ze znaczeniem realnym. Z mechanizmem *blendingu* mamy też do czynienia w przypadku derywatów: *mimozeman* (wyraźnie widać tu podobieństwo formalne i brzmieniowe z czes. *mimozemšťan* ‚kosmita, ufoludek, obcy’²⁵), *Pitomio* (por. *Pinokio/pitomec* + *Tomio*) oraz *babiština* (*Babiš* + *čestina*).²⁶ Zestawienie dwóch wyrazów o podobnym brzmieniu zawiera wyraźną sugestię, że owe wyrazy łączą relacja synonimii, co niekiedy wywołuje zamierzony przez internautę efekt komiczny. Uśmiech na twarzy czytającego wywołać może również pojęcie *miloštivá paní* ‚małżonka Miloša Zemana’, nawiązujące do wyrażenia *milostivá paní*, które – podobnie jak w języku polskim (por. pol. *miłościwa pani*) – oznaczało dawniej kobietę ‚łaskawą, pełną miłosierdzia’.

Przykładem złożonej kompozycji słowotwórczej jest wyraz *havloidsatanista*, oznaczający ‚człowieka odwołującego się do dziedzictwa Václava Havla i często powołującego się na jego

22 Por. np. ang. *management*, *environment*, *entertainment* itp.

23 Z tego powodu Miloš Zeman był przez niektórych nazywany *plexidentem*.

24 Zjawiskiem *blendingu* zajmuje się m.in. Josef Šimandl (Šimandl 2012: 1–10). Jest to jeden z najpopularniejszych wśród internautów sposób tworzenia nowych wyrazów, świadczą o tym liczne przykłady, nie tylko te, które były przedmiotem analizy niniejszej pracy.

25 Por. też. *mimozoomšťan* ‚osoba, która nie daje sobie rady ze zdalną nauką i ze spotkaniami on line na platformach Zoom, Skype, Teams’.

26 Por. też *pitomiovec* – połączenie nazw *Pitomio* (jw.) + *pitomec* ‚głupek’.

słowa'. W jednym neologizmie mamy kilka podstaw słotwórczych (*Havel + humanoid + satanista*). Takie porównanie jest zabiegiem wyraźnie deprecjonującym osobę byłego prezydenta i pod względem siły nacechowania wydaje się przekraczać obowiązujące normy. Taka intensywność w wyrażaniu emocji – charakterystyczna dla języka potocznego – jest niestety często spotykana w analizowanym słowniku.

Oczywiście w badanym materiale mamy również do czynienia ze złoženiami powstałymi z połączenia rodzimych elementów słotwórczych, np. *zemanbába* (*Zeman + bába*), *havelbába* (*Havel + bába*), *havlobot* (*Havel + robot*), *havlojed*, (*Havel + jed < jíst, jeść*) – wszystkie te złożenia oznaczają zwolenników wymienionych polityków, *babišosmrád* ‚smród pochodzący z zakładów należących do Andreja Babiša’ (*Babiš + smrad* ‚smród, fetor’). Przykładem takiej kompozycji jest również *prýma ‚covid 19’*, powstała w wyniku połączenia zdeintegrowanej podstawy (*Prymula*) z czeskim rzeczownikiem *ryma* ‚katar’. Uszczuplenie jednego z członów podstawy jest dość często stosowanym zabiegiem, por. np. *zemanýry* (*Zeman + manýry*), *zemanóza* (*Zemanova / zemanovská viróza*), *klausoleum* (*Klaus + mauzoleum*).

Podczas tworzenia neologizmów autorzy często korzystają ze sprawdzonych wzorów słotwórczych kopiując znane im i doskonale funkcjonujące w języku czeskim schematy, np. *prymulant* ‚człowiek domagający się ponownego wprowadzenie ścisłych obostrzeń antycovidowych, aby nie musiał chodzić do pracy’ – na wzór czes. *simulant*, *klausovita* ‚bezkrytyczny wielbiciel Václava Klause’a’ – por. czes. *jezuíta* (arch. też *jezovita*), *havlofobie* ‚niechęć, nienawiść do Václava Havla’, *klausofobie*²⁷ – dosł. ‚strach przed ponurymi twarzami’ – por. czes. *klaustrofobie*.

Jak już wspomniano, wśród nowych jednostek leksykalnych dominują derywaty rzeczownikowe. Od nazwisk polityków tworzone są również przymiotniki, ale są one częścią zazwyczaj dwuczłonowych wyrażen. Częściej są to przymiotniki dzierżawcze osobowe (z przyrostkami *-ův, -ova, -ovo, -ovy*),²⁸ np. *Babišova koule*, *Babišova pravda*, *Babišovy dobroty*, *Babisova dálnice*, *Babišovo ticho*, *Zemanova čivava*, *Havlův guláš*, *Havlův syndrom*, *Klausův syndrom*, dużo rzadziej powstają przymiotniki dzierżawcze kategorialne (z przyrostkiem *-ská*), np. *babišovská vláda*, *zemanovská viróza* (też jako uniwerbizm *zemanóza*). W pojedynczych przypadkach mamy do czynienia z przymiotnikami, które nie są elementami grupy imiennej lub wyrażenia przymiotnikowego, np. *deprymulovaný*, *babiš-free*.

Struktury werbalne zawsze stanowiły margines formacji zapelatywizowanych, co potwierdza w swoich badaniach O. Martinová (Martinová 2005). Tego typu konstrukcje pojawiają się w nowym materiale leksykalnym rzadziej niż derywaty rzeczownikowe i zazwyczaj mają charakter okazjonalizmów o nacechowaniu ekspresywnym. Mimo iż w tzw. czeskim dyskursie publicznym aktywność nazw własnych w zakresie fundowania czasowników wyraźnie wzrasta i czasowniki tworzone na bazie tych części mowy pojawiają się coraz częściej, to wciąż stanowią

27 Jest to dosłowne tłumaczenie umieszczonej na stronie Čeština 2.0. definicji: *klausofobie* ‚strach z protáhlych obličejů (czes. *protáhly* ‚pociągły; ponury, smutny’) – zob. *klausofobie* – Čeština 2.0 (cestina20.cz). W języku czeskim istnieje zwrot *udělat protáhly obličej* ‚wyglądać na rozczarowanego’. Samo pojęcie *klausofobie* w potocznej czeszczyźnie rozumiane jest różnie, por. ‚Nevím jak posedlost Klausem, dalo by se říct klausofobii, u jinak mírných a kultivovaných lidí vysvětlit’. Intelektuálové trpí klausofobii. Čím je Klaus provokuje? | Reflex.cz Dostęp 07.03.2022. Por. też żartobliwie *klausofobie* ‚patologický strach z Santa Clause’.

28 Ponieważ w badanym materiale nie znaleziono neologizmów motywowanych nazwiskami kobiet polityków, nie ma więc przyrostków reprezentujących przymiotniki dzierżawcze wzoru *matčín, -ina, -ino*.

najsłabiej reprezentowaną grupę nowych jednostek leksykalnych. Podobnie jest w przypadku analizowanego w niniejszej pracy materiału.

W wyekscerpowanym zbiorze znaleziono kilkanaście **neologizmów czasownikowych**. Odnoszą się one do charakterystycznych dla polityków sposobów postępowania, zachowania, opisują np. ich skłonności do mijania się z prawdą, chaotyczny sposób wypowiedziania się czy łamanie prawa, np. *andrejovat*, *havličkovat*²⁹, *uklausit*, *babišit*, *babišovat*, *odbabišit*, *ojebabišit*, *zababišit*, *zababišovat*, *zbabišovat*, *drahošit/drahoshit*, *drahošovat*, *kalouskovat*, *klauzovat*³⁰, *vyklauzovat*, *okamurovat*, *sobotkovat*³¹. Wpisują się one doskonale w tendencje w zakresie słowotwórstwa zapelatywizowanych czasowników, opisane przez Z. Děngeovą (Děngeová 2009: 11), że „slovesa vzniklá odvozováním z proprií jsou charakteristická kmenotvornými formanty -ova- (začunkovat, švejnarizovat), -i- (počunit, vytlustit se), -ě- (zgrossovatět, zbursíkovatět). Většina sloves je ovšem opět utvořena prefixačně-sufixálním procesem”. Analizowane jednostki powstały w wyniku derywacji paradygmatycznej (przy użyciu przyrostka fleksyjnego **-ovat**, **-it**, kilka z nich to jednocześnie derywaty prefiksalne (*uklausit*, *zababišit*, *vyklauzovat*).

Wszystkie zaprezentowane czasowniki to **wyrażenia okazjonalne** (jak większość neologizmów w analizowanym materiale słownikowym), tworzone doraźnie na potrzeby tzw. sytuacji i aktualne tylko w określonym kontekście czasowym i sytuacyjnym. O ile dość łatwo jest uchwycić związek formalny (motywację) z nazwiskami wybranych polityków, o tyle o wiele trudniej zinterpretować ich znaczenie w oderwaniu od tzw. kontekstu użycia. Internauci wyraźnie wskazują skłonności danych polityków do działań (w ogólnej opinii) niepożądanych, niepoprawnych, fałszywych zachowań, np. *andrejovat* ‚kłamać‘, *babišit*³² ‚kłamać i wierzyć, że wszyscy uwierzą bez wątpliwości‘, *zababišit*³³ ‚schować, ukryć coś lub kogoś‘, *drahošovat* ‚unikać mówienia o czymś wprost, kręcić, lawirować‘, *kalouskovat* ‚odwracać uwagę od siebie poprzez wskazywanie na niepowodzenia innych‘, *havličkovat* ‚pracować w nadgodzinach‘. Silnie nacechowany ekspresywnie (wręcz wulgarny) wydaje się powstały w wyniku *blendingu* czasownik *ojebabišit* ‚okłamać, oszukać‘ (por. czes. wulg. *jebat* ‚współżyć; szykanować; wariować‘ – pol. wulg. *jebać*). Na uwagę zasługuje też neologizm *drahošit* (również w wariantcie *drahoshit*). Może on pełnić funkcję rzeczownika (oznaczając ‚głupotę, bzdurę‘) bądź czasownika (‚mówić bzdury, głupoty‘). Wyraźnie widać tu skojarzenia przez internautów nazwiska polityka (*Drahoš*) z angielskim *shit* wulg. ‚gówno; gówno prawda; gadać głupoty; robić z kogoś idiotę itp.‘. Internauci tworząc nowe

29 Od nazwiska Karla Havlička, nazywanego niekiedy multiministrem, ponieważ w latach 2019–2021 pełnił kolejno – oprócz funkcji wicepremiera – funkcje ministra przemysłu i handlu, transportu.

30 Ciekawostką jest fakt, iż niektóre publikacje (ale nie *Čeština 2.0.*) odnotowują czasownik *klausovat* ‚postępować w polityce jak Václav Klaus‘ (tzn. kłamać, oszukiwać), zob. m.in. O. Martinová a kol. *Nová slova v češtině*. Słownik neologismů 2. Praha: Akademia, 2004, s. 200. Warto zwrócić tu uwagę nie tylko na różnice znaczeniowe, ale przede wszystkim na sposób zapisu (klaus-, klauz-). Zastanawiającym może być fakt, czy jest to świadomy zabieg językowy internauty czy może zwykła pomyłka językowa.

31 Bohuslav Sobotka: minister finansów (2002–2006), wicepremier (2003–2004 oraz 2005–2006), przewodniczący partii ČSSD (2011–2017), premier Czech (2014–2017).

32 Premier Babiš często oskarżany jest przez opinię publiczną o to, że w swoich wypowiedziach mija się z prawdą.

33 To nawiązanie do sytuacji, w której syn premiera Babiša, Andrej Babiš jr, oskarżył ojca o porwanie i ukrycie na zaanektowanym przez Rosję Krymie. Przyczyną rzekomego porwania miał być fakt, że syn premiera miał posiadać informacje nt. praktyk korupcyjnych, o które oskarżany był jego ojciec. Sprawa pozostaje niewyjaśniona do dziś.

jednostki leksykalne od nazwisk (imion), często wytykają politykom niewłaściwe zachowania w czasie pełnienia obowiązków państwowych. Przykładem jest incydent, który miał miejsce w czasie oficjalnej wizyty państwowej prezydenta Václava Klause w Chile, kiedy to prezydent przywłaszczył sobie pióro, którym podpisywane były dokumenty. Jej „owocem” jest niejako czasownik *klauzovat*, czyli ‚świadomie bądź nie przenieść (schować) cudze pióro do własnej kieszeni’.

Oprócz zapelatywizowanych czasowników internauci tworzą też **zwroty**, w których pojawiają się nazwiska czeskich politykůw,³⁴ np.: *jít na Babiše* ‚podjąć w ostatniej chwili jakąś decyzję, w celu uniknięcia protestów (społecznych)’, *jet babiše* ‚kłamać publicznie’, *dělat kalouska* ‚podjąć kontrowersyjną decyzję, której nikt inny podjąć nie chce (por. zło konieczne); usprawiedliwiać swoje kontrowersyjne decyzje tym, że chodziło o tzw. zło konieczne’, *dělat prymulu* (*prymulovat*) ‚nie przestrzegać ustanowionych przez samego siebie zaleceń, łamać je’.

W kilku przypadkach w analizowanym zbiorze mamy do czynienia z nazwami powstałymi w wyniku **neosemantyzacji**. Istniejące w czeszczyźnie wyrazy wykorzystywane są w odmiennym, metaforycznym znaczeniu. Doskonałym przykładem jest *Václavák*. W języku czeskim nazwa ta funkcjonuje jako uniwerbizm zastępujący połączenie *Václavské náměstí* – znajdujące się w centrum Pragi miejsce, które niezależnie od pory roku jest wypełnione ludźmi. Internauci nadali tej nazwie nowe znaczenie ‚miejsca (jakiegokolwiek) przepelnionego turystami’.

Jak konstatuje Mirosław Sadowski (Sadowski 2013: 291), „proces apelatywizacji, czyli przenoszenia nazw własnych do zbioru wyrazów pospolitych (tworzenia eponimów), jest nierozdzielnie związany z istniejącym w każdym języku świata podziałem wyrazów nazywających na: nazwy własne (*nomen proprium*) i nazwy pospolite (*nomen appellativum*)”. Zjawisko to zaobserwować możemy również w badanym leksykonie. Nazwiska politykůw (pisane małą literą) zaczynają w jej wyniku funkcjonować jako nazwy pospolite, np. *drahoš* ‚piwo z minibrowaru, zazwyczaj droższe niż przeciętnie’, *kalousek* ‚jednostka zła’, *prymula* ‚popularny epidemiolog, cieszący się poważaniem politykůw i urzędników’, *klaus* ‚jednostka zadufania i pychy’. Te zmiany w zakresie pisowni świadczą o tym, że proces apelatywizacji został zakończony a nazwa własna i apelatyw zaczynają funkcjonować w języku niezależnie od siebie.

W analizowanych przykładach bardzo często zachodzą zmiany w pisowni, dotyczące pisowni eponimów małą literą. Niewiele (w stosunku do ilości analizowanych przykładów) jest neologizmów, które pisane są wielką literą. Wielka litera pojawia się, kiedy mowa jest o nazwach własnych (np. nazwa lotniska), kiedy nazwa własna wchodzi w skład związku frazeologicznego o charakterze apelatywnym lub kiedy w ramach frazeologizmu mamy do czynienia z przymiotnikiem dzierżawczym, np. *Havlák* ‚lotnisko im. V. Havla’, *Václavák* ‚miejsce pełne turystów (por. *Václavské náměstí*)’, *Havlův guláš* ‚bałagan powstały po aksamitnej rewolucji’, *Havlův syndrom* ‚przekonanie, że kampania wyborcza odwołująca się do „dziedzictwa” Václava Havla zadecyduje o wygraniu wyborów’, *Klausův syndrom* ‚potrzeba bycia w opozycji za wszelką cenę i podkreślania swoich poglądów, bez względu na ich racjonalność’, *Babišovy dobroty* ‚towary produkowane przez koncern Agrofert; słaba jakość za przeciętną cenę’, *Okamurova břitva* ‚chęć

34 Pisownia oryginalna – w niniejszym artykule zachowano pierwotną (poświadczoną w *Čestina 2.0*) pisownię małych i wielkich liter. Internauci są, niestety, niekonsekwentni w ich stosowaniu.

wyrażenia swojego zdania na każdy temat',³⁵ *lex Babiš* oznaczające ‚prawo, ustawę o konflikcie interesów’,³⁶ *Babišova pravda* ‚bezczelne kłamstwo’, *Zemandov* ‚telewizja Barrandov’.

Jak wspomniano na początku, analizowane neologizmy to nazwy wąskie, niuniwersalne, tworzone najczęściej tylko i wyłącznie na potrzeby projektu, jakim jest Čeština 2.0. Funkcjonują jako jednostki doraźne, służące komentowaniu i ocenie bieżących wydarzeń politycznych. Dlatego też najprawdopodobniej znakomita większość z tych określeń nie przetrwa w czeszczyźnie ogólnej, nawet w jej odmianie potocznej, dłużej niż kilka lat. Jednym z niewielu pojęć, zawartych w zbiorze Czeszczyźnie 2.0., które na trwałe weszło do języka ogólnego i pojawia się zarówno w czeskich, jak i zagranicznych (np. polskich) środkach masowego przekazu, jest przytaczane już *lex Babiš*. Szeroko używane są też przezwiska: *Al Čapone* ‚Andrej Babiš’ (nadane premierowi po aferze Čapí hnízdo) oraz cytowane już *Pitomio* ‚Tomio Okamura’. W komentarzach internetowych używane są też pejoratywne określenia zwolenników polityków, popularny jest m.in. neologizm. *havlojed* (często w liczbie mnogiej – *havlojedi*), *havlista*, *havloid*. Najszerzej reprezentowane i poświadczane w internecie są derywaty utworzone od nazwiska Andreja Babiša lub odnoszące się do osoby byłego premiera. Często pojawiającym się pojęciem jest *babišárna* oznaczające 1. ‚wielkie oszustwo finansowe’, 2. ‚drobne oszustwo’, 3. ‚firmę należąca do koncernu Agrofert’, 4. ‚rządowe działania, ustalenia, z których korzyści odnoszą firmy związane z Andrejem Babišem’. Nierzadko używane są również: *babiština*, *babišovina*, *burešovina*, *Babištán*, *Babišovy dobroty*, *Babišova dalnice zababišit*, *odbabišit* itp. Równie często znaleźć można przykłady użycia neologizmów odnoszących się do Tomia Okamury (oprócz *Pitomia* są to m. in. *pitomiovina*, *pitomiovec*, rzadziej *okamura*), Václava Havla (np. *Havlák*, *havlofobie*, *havlologie*, *havlista*, *havlojed*) czy Václava Klause (np. *klausoid*, *klausovec*, *klausismus*, *klausofobie* itd.).

Można śmiało powiedzieć, że czescy internauci czerpią garściami ze świata polityki. Komentują bieżące wydarzenia, nierzadko kreują polityczną rzeczywistość. Są kopalnią językowych innowacji, niespotykanych skojarzeń, niebanalnych konstrukcji słowotwórczych. W zdecydowanej większości przypadków relacja obiektu do derywatu, czyli związek neologizmów z nazwiskami, od których zostały utworzone, jest niezaprzeczalny i łatwo wykrywalny, często jednak mamy do czynienia z neologizmami niezrozumiałymi (czy nie do końca zrozumiałymi) bez znajomości szerszego kontekstu. Należy podkreślić, że znaczenie nowych jednostek na ogół wykracza poza eksplikację ‚poglądy, charakterystyczny styl działania, system rządzenia’. Zazwyczaj eponimy motywowane nazwiskami polityków są wyrazem sympatii lub antypatii autorów wobec opisywanych osób. W Czeszczyźnie 2.0. mamy zdecydowanie do czynienia z tym drugim wariantem. Internauci nazywają osoby, zjawiska i od razu jednoznacznie je oce-

35 Por. *Occamova* (Ockhamova) *břítva* – pol. *Brzytwa Ockhama*, tj. zasada, zgodnie z którą przy wyjaśnianiu zjawisk (dążąc do prostoty) należy się kierować jak najprostszą definicją i wybierać najprostsze rozwiązania.

36 Kilka lat temu do czeskiej ustawy o konflikcie interesów wprowadzono zapisy, które zakazywały własności mediów i pozyskiwania różnego rodzaju dotacji, zamówień publicznych. Andrej Babiš określił je wówczas jako *Lex Babiš*, tłumacząc, że zmiany w przepisach wymierzone są przede wszystkim w niego. Żeby pozostać w zgodzie z obowiązującą nowelizacją przepisów i móc pełnić funkcje publiczne (był premierem i ministrem finansów), „przekazał akcje swoich spółek Agrofert i SynBiol dwóm funduszom powierniczym, którymi zarządzała później między innymi małżonka Babiša. Grupa Mafra, należąca do Agrofertu, to jeden z największych domów mediowych w Czechach” – Czechy - polityka i społeczeństwo (czeskapolityka.pl). [dostęp: 10. 02. 2022]

niją. W zdecydowany sposób wyrażają negatywny stosunek do osób pełniących funkcje polityczne, podkreślając ich powszechnie nieakceptowalne zachowania, budzące niechęć, pogardę czy wręcz odrazę. Dokonują dwuznacznych aluzji, ośmieszają, drwią, szydzą z opisywanych politykůw. Celem jest stygmatyzacja nie budzących sympatii osób. Narzędziem demonstrowania owej niechęci i pogardy jest często ironia, będąca bardzo skutecznym i wysublimowanym narzędziem gry nie tylko politycznej (por. Siennicka 2016). Internauci tworząc nowe wyrażenia chcą wywołać określone skojarzenia. Analizowane hasła są pełne aluzji (por. *vinóza*, *Al Čapone*, *ku-klaus-klan*), czasami zupełnie nieuzasadnionych (np. *havloidsatanista*), nierzadko przekraczających granice etyki i estetyki słowa (np. *babiškunda*).

Internauci za wszelką cenę pragną przyciągnąć uwagę czytelników, uprawiając niebanalną, czasem szokującą. Jak podkreśla Michaela Lišková³⁷ „periferní slova jsou více viditelná“, żeby zaistnieć w wirtualnym (i nie tylko) świecie, trzeba być oryginalnym i kreatywnym, trzeba bawić, szokować, nie można pozostać neutralnym i obojętnym. W badanym materiale zaobserwować można wyraźną eskalację agresji słownej, wyrażanej przez niewybredne epiteity, wyzwiska, ironiczno-obraźliwe porównania. Udowadnia to, że w internecie dominują akty wartościująco-emotywne, że w przestrzeni publicznej coraz mniej jest określeń „łagodząco-omownych” (Głowiński 2010: 241). Łagodzące spory eufemizmy pojawiają się coraz rzadziej. To potwierdza konstatacje Elżbiety Laskowskiej (Laskowska 2010), że komunikacja internetowa niesie z sobą zarówno wielkie szanse, jak i zagrożenia. Swoboda wypowiedzi, możliwość komentowania wydarzeń, oceny ludzkich zachowań, przy jednoczesnej możliwości anonimowego (a więc bardzo często bezkarnego) wypowiedzenia się na różne tematy powodują, że internauci nie krępują się wyrażając swoje opinie na temat czeskiej rzeczywistości politycznej i jej uczestników. Stopień ekspresywności badanych neologizmůw jest różny i zależy od zakresu negatywnych wrażeń wywoływanych w internautach przez danego polityka. Wyrazy *havloidsatanista*, *havloprd*, *ojebabišit*, *babšškunda*, *miloševič* mają z pewnością silniejsze zabarwienie pejoratywne niż *havloween*, *zemandrtálec*, *okamůra*, podkreślające raczej ironiczny stosunek autora do opisywanej osoby czy zjawiska.

Większość z przedstawionych nazw utworzonych było w czasie szczególnej aktywności politykůw, których nazwiska fundowały analizowane derywaty. Potwierdza to fakt, że czescy internauci są wnikliwymi i surowymi obserwatorami i komentatorami czeskiej sceny politycznej. Czescy politycy (zwłaszcza Andrej Babiš, Miloš Zeman, Václav Klaus czy Václav Havel) budzą w czeskich internautach wiele emocji, zazwyczaj negatywnych. Warto przy tym podkreślić, że wśród wymienionych neologizmůw inspirowanych nazwiskami czeskich politykůw brak jest neologizmůw odnoszących się do funkcjonujących w czeskim życiu politycznym kobiet, co stoi w sprzeczności z tezą, że obecność kobiet w życiu społecznym ma swoje konsekwencje w języku. Być może przyczyną jest tu fakt, że obecność kobiet w czeskiej polityce jest dużo mniej zauważalna niż w przypadku innych krajów,³⁸ być może zaś panie nie wywołują w czeskich internautach tak silnych negatywnych emocji i skojarzeń, nie są więc potencjalnie

37 Přednáška Michaely Liškové o češtině: Karoška, korunápad, rouškomat – YouTube. [dostęp: 05.03.2022]

38 Global gender gap report 2020 podaje, że jeśli chodzi o udział kobiet w życiu publicznym, Czechy zajmują 70. miejsce spośród 152 państw, zob. *Ženy v politice? Ve světe ano, v Česku pořád rarita* | E15.cz. [dostęp: 25.02.2022], WEF_GGGR_2020.pdf (weforum.org)

atrakcyjnym źródłowym „materiałem” językowym, mogącym przyciągnąć uwagę czeskiej opinii publicznej.

Čestina 2.0. i zawarty w niej materiał z pewnością potwierdzają fakt, że polityka odgrywa bardzo dużą rolę w życiu współczesnych Czechów i jest przedmiotem ich szczególnego zainteresowania. Czescy politycy w sposób nie do końca świadomy odwzajemniają to zainteresowanie, dostarczając czeskim internautom nieustannego natchnienia i w sposób pośredni budując jedno z podstawowych narzędzi kreowania swojego wizerunku.³⁹ A wizerunki, jak udowadnia David Freedberg (Freedberg 2005), mają wielką moc i w dzisiejszych czasach są cenniejsze niż kiedykolwiek. Mogą decydować o wyborczym zwycięstwie lub porażce. Mogą zdeterminować losy danego polityka na długie lata i wyznaczyć jego polityczną przyszłość, bowiem jak podkreśla B. Czechowska-Derkacz (Czechowska-Derkacz 2012: 15), „Polityka dociera do odbiorców poprzez wizerunki”, które mają niewyobrażalną i często nieuświadomianą siłę oddziaływania. Obraz polityków, jaki wyłania się z niniejszej analizy, jest obrazem zdecydowanie niepocholebny i smutnym. Omawiane neologizmy tworzone są bowiem przez internautów w zdecydowanej większości nieakceptujących motywowanych nazwiskami zjawisk, pojęć, osób.

Jak napisał Melchior Wańkowicz „Neologizmy jednak, wyrażające się w olbrzymich ilościach w języku, są jak ikra rybia, jak jaja owadów, jak żabi skrzek: tylko ułamek ułamka jednego procentu ma szanse przeżycia” (Wańkowicz 1972: 330). Potwierdza to analiza zgromadzonych w niniejszej pracy przykładów. Potwierdzają to również słowa samego Martina Kavki (pomyślny słodawcy projektu Čestina 2.0.), który zauważył, że, „Novotvary ani další slova nezapadnou, ale zůstávají s námi napařád jako svědkové doby, v níž jsme žili“.⁴⁰ Ocena zaprezentowanego materiału językowego nie jest jednoznaczna. Z jednej strony analizowane jednostki charakteryzują się słabym stopniem trwałości, mają charakter w dużym stopniu przejściowy i nie uzupełniają braków w zasobie leksykalnym, z drugiej zaś niezaprzeczalnie świadczą o bogatej wyobraźni i nieskrępowanej swobodzie twórczej czeskich internautów.

HAVLŮV GULÁŠ – THE NEW NEOLOGISMS MOTIVATED BY THE NAMES OF CZECH POLITICIANS (BASED ON ČEŠTINA 2.0.)

SUMMARY This article is devoted to the problem of the newest neologism presented in Čestina 2.0., motivated by surnames or nicknames of the Czech politicians. It is proved, that this kind of creating new words is very productive and frequent in modern Czech language. Analysis shows that most of the analysed derivatives can be considered as an occasionalism (nonce words). They were created for this dictionary and only some of them are used in everyday speech. Analysis of the material was performed from different perspectives: semantic, formal, and sociolinguistic. The author draws attention on the degree of creativity in the creation of selected neologisms and expressiveness of the internet users.

39 Por. Aktuálně.cz, *Zemandırtalec nebo debobrizace. Lidé si rádi hrají se slovy*. [dostęp: 01.03.2022]

40 https://www.idnes.cz/kultura/literatura/hacknuta-cestina-kniha-cestina-2-0-A181121_105322_literatura_kiz. [dostęp: 21. 02. 2022]

The material shows how Czech speakers use analogy in word formation process and how creative they are. The author also describes the structure and semantic of presented neologism. Semantic analysis focuses on the meaning of the new expression. The most productive semantic category is “followers and sympathizers” of certain politician, which is evidenced by the large number of collected derivatives. *The other collected neologisms* have been included in the few main semantic and formal categories. Material is divided not only in semantic group, but also in formal subgroup as: nouns, adjectives, verbs. It is concluded that the attitude of the Internet users to the Czech politicians is rather negative and the irony is effective tool for insulting, expressing and disrespect for the them.

LITERATURA

- / Czechowska-Derkacz B., 2012, *Magia politycznych wizerunków w mediach: Aleksander Kwaśniewski i Andrzej Lepper: studium przypadków*, Gdańsk.
- / Dawidziak-Kładoczná M., 2020, Potencjał słowotwórczy nazwisk polityków na przykładzie kategorii nazw abstrakcyjnych cech. *Oblicza komunikacji*, t. 12, s. 139–151.
- / Děngeová Z., 2009, *Nová pojmenování motivovaná vlastními jmény domácích politiků*, Bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
- / Děngeová Z., 2010, Nové lexikální jednotky motivované jmény českých politiků, „*Bohemistyka*”, Poznań, 10, nr. 3, s. 167–186.
- / Děngeová Z., 2011, *Nové lexikální jevy v politické publicistice*, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
- / Děngeová Z., 2011, Nová pojmenování motivovaná příjmením Jiřího Čunka, „*Naše řeč*”, Praha, 94, č. 5, s. 267–271.
- / Freedberg D., 2005, *Potęga wizerunków. Studia z historii i teorii oddziaływania*, przeł. E. Klekot, Kraków, wyd. I, s. XXXV.
- / Galewska K., 2021, Jak czasownik chajzerować wszedł do polszczyzny? O werbalnych derywatach odantropomicznych i najnowszych tendencjach w zakresie apelatywizacji nazw własnych, „*Język Polski*”, rocznik CI, z. 4, s. 101–111.
- / Głowiński M., 2010, Notatki o dzisiejszej mowie politycznej. *Retoryka i polityka. Dwudziestolecie polskiej transformacji*, red. M. Czyżewski, S. Kowalski, T. Tabako, Warszawa, s. 239–248.
- / Jandová E., 2012, Neologismy tvořené z příjmení politiků (od čunkodomků přes bobotrik k polévce havlovačce). *Proměny slova*, red. D. Hradilová, Olomouc.
- / Kavka M. – Škrabal M., 2018, *Hacknutá čeština – neortodoxní slovník dnešní mateřštiny*.
- / Kubičková T., 2016, *Výrazy motivované jmény představitelů současné politické scény (od roku 2011) – formální a funkční analýza*, Olomouc.
- / Laskowska E., 2010, Akty wartościująco-emotywnie w komentarzach internetowych. *Od idei do inteligencji w działaniu. Aloszy – przyjaciele*, red. G. Habrajska, Kielce, s. 241–252.
- / Martincová O., 1983, *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*, Praha.
- / Martincová O., 2003, Propria v neologické slovtvorbě. *Dynamika a inovace v češtině a bulharštině 90. léta 20. století. Sborník příspěvků z pracovního setkání. Sofie, 7. října 2002*, Praha, s. 19–25.
- / Martincová, O. a kol., 2004, *Nová slova v češtině. Slovník neologismů 2*, Praha.

- / Martinčová O., 2005, *Nová slovesná pojmenování. Neologizmy v dnešní češtině*, Praha, s. 119–133.
- / Obara J., 1986, *Hybrydy i półkalki na tle innych jednostek językowych obcego i rodzimego pochodzenia. Formacje hybrydalne w językach słowiańskich*, red. S. Warchoł, Lublin, s. 59–73.
- / Przybyszewski S., 2009, *Kilka uwag o roli kontekstu w komunikacji*, „Prace Językoznawcze”, 11, s. 179–189.
- / Sadowski M. M., 2013, *Eponimy jako sposób wzbogacania leksyki*, „Acta Erasmiana V. Varia”, red. M. M. Sadowski, Wrocław, s. 289–308.
- / Siennicka A., 2016, *Ironia jako narzędzie negatywnego wartościowania w języku polityki*, „Acta Filologica” 48, s. 59–86.
- / Sobczak B., 2014, *O definicjach retorycznych (na przykładzie hasła gender)*, „Forum Artis Rhetoricae”, nr 4, s. 41–59.
- / Sokólska U., 2011, *Neologizm jako element stylotwórczy. Odmiany stylowe polszczyzny dawniej i dziś*, red. U. Sokólska, Białystok, s. 309–327.
- / Šimandl J., 2012, *Z nepravidelného tvoření slov: mechanické krácení a přiklání slov: blending. Nárůst nepravidelného tvoření slov: o čem svědčí?*, Praha, s. 1–10.
- / Wańkiewicz M., 1972, *Kara a La Fontaine’a I*, Kraków.
- / Veselá A., 2020, *Čeština 2.0 a Hacknutá čeština: neortodoxní slovník dnešní mateřštiny – jazyková analýza vybraných neologismů*, České Budějovice.
- / Ziková M., 2001, *Substantivní neologismy a jejich parasystémový charakter*, „Naše řeč”, Praha, 84(2), s. 81–89.

Źródła internetowe

- / *Zemandrtálec nebo debobrízace. Lidé si rádi hrají se slovy*, Aktuálně.cz. [dostęp: 01.03.2022]
- / *Czechy – polityka i społeczeństwo*, czeskapolityka.pl. [dostęp: 20.02.2022]
- / *Čeština 2.0 – Slovník, který tvoříte vy*, cestina20.cz. [dostęp: 20.02.2022]
- / https://www.idnes.cz/kultura/literatura/hacknuta-cestina-kniha-cestina-2-0-A181121_105322_literatura_kiz. [dostęp: 21.02.2022]
- / *Intelektuálové trpí klausofobií. Čím je Klaus provokuje?*, Reflex.cz. [dostęp: 07.03.2022]
- / *Přednáška Michely Liškové o češtině: Karoška, koronápad, rouškomat*, YouTube. [dostęp: 05.03.2022]
- / *WEF_GGGR_2020.pdf*, weforum.org. [dostęp: 25.02.2022]
- / *Ženy v politice? Ve světě ano, v Česku pořád rarita*, <https://www.e15.cz/the-student-times/zeny-v-politice-ve-svete-ano-v-cesku-porad-rarita-1369338>. [dostęp: 25.02.2022]